

УДК 821.161.2-1 Хвильовий.09

Світлана Криворучко

ОБРАЗ «ПОКИНУТОЇ» У ВІРШАХ МИКОЛИ ХВИЛЬОВОГО «ТРАМВАЙНИЙ ЛИСТ»¹⁹

Анотація

Український письменник поч. ХХ ст. Микола Хвильовий (1893-1933) збагатив власними творчими відкриттями світовий модернізм. Науковою проблемою є виявлення естетичних модерністських домінант творчості М. Хвильового, в яких, окрім європейських засад, простежується становлення української національної ідентичності на мовному рівні, що спонукає вписати творчість М. Хвильового в світовий модерністський дискурс. Інтерпретація художнього жіночого образу з позиції модерністських засад (негативність дитинства, антиродинність) заповнить лакуни в осмисленні феномену сім'ї та конфлікту чоловік / жінка. Метою статті є зробити акцент на експериментаторстві, формотворчості і словотворчості; простежити жанрову трансформацію; виокремити тропи у віршах Миколи Хвильового «Трамвайний лист», які впроваджують авторську ідею – загальнолюдські проблеми: відповідальність, емпатія, стосунки чоловік / жінка. Поетиці «Трамвайного листа» властиві модерністські ознаки, оскільки Микола Хвильовий прагне «нового» на рівні форми (синтаксис / структура) та змісту (семантика / сенс / ідея / проблематика / героїня). Творчість Миколи Хвильового за естетичними ознаками слід вписати в дискурс світового модернізму 1 пол. ХХ ст. На засадах феміністичної критики, з точки зору стосунків чоловіка та жінки, осмислено жіночий досвід, який представив Микола Хвильовий, проаналізовано жіночий образ у поезії, зроблено акцент на жіночій ідентичності. Виокремлено тропи та риси окремих напрямів, для того щоб з'ясувати ідею письменника – самотність героїні (жінки), її екзистенційний сум і пригніченість, її

¹⁹ DOI <https://doi.org/10.34142/2312-1076.2023.2.102.02>

намагання знайти вихід із емоційного болю, окреслення завуальованої перспективи жити далі.

Ключові слова: Микола Хвильовий, екофемінізм, тропи, образ жінки, екзистенціальний сум, ідеї, проблеми.

Abstract

Ukrainian writer 1-st half of the 20-th century Mykola Khvylovy (1893-1933) enriched world modernism by him creative discoveries. The scientific problem is to identify the aesthetic modernist dominants of M. Khvylovy's work, in which, in addition to the European foundations, the formation of Ukrainian national identity can be traced at the linguistic level, which prompts the inclusion of M. Khvylovy's work in the world modernist discourse. The interpretation of the female artistic image from the standpoint of modernist principles (negativity of childhood, anti-family) will fill the gaps in understanding the phenomenon of the family and the conflict between men and women. The purpose of the article is to emphasize experimentation, form-making and word-making; trace genre transformation; to single out the tropes in the poetry Mykola Khvylovy "*Tram Letter*", which introduce the author's idea – universal human problems: responsibility, empathy, man / woman relations. The poetics of "*Tram Letter*" are characterized by modernist features, as Mykola Khvylovy strives for the "new" at the level of form (syntax / structure) and sense (semantics / meaning / idea / problematic / heroine). On aesthetic grounds, the creativity of Mykola Khvylovy should be included in the discourse of world modernism of the 1-st half of the 20-th century. On the basis of feminist criticism, from the point of view to relationship between a man and a woman, I interpret the female experience presented by Mykola Khvylovy, analyze the female image in poetry, and emphasize female identity. I single out tropes and features of directions in order to clarify the idea of the writer – the loneliness of the heroine (woman), her existential sadness and depression, her efforts to find a way out of emotional pain, and delineation of a veiled perspective to live on.

Keywords: Mykola Khvylovy, ecofeminism, tropes, the image of a woman, existential sadness, ideas, problems.

Вступ

У вірші «Трамвайний лист» ідея самотності людини (жінки) зумовлює створення експериментальної жанрової форми, що є ознаками естетики модернізму 1 пол. ХХ ст. Микола Хвильовий тропами розкриває екзистенційний біль і сум приреченої на страждання людини. Зображуючи реалії сьогодення, письменник зображує вічні проблеми: покинута вагітна жінка, яка не здатна піклуватися про свою майбутню дитину. Естетична цінність твору виявляється у модерністських напівтонах, зображенні антисімейності, антидитинності, відмові від категоричності, створенні жіночого образу сильної особистості, яка зважується нести відповідальність за свої вчинки, хоча і в дивний спосіб, коли дотримується сучасних стандартів, які заперечують людяність, гуманність, саму любов. Так Микола Хвильовий іронізує над концептуальним запереченням інституту шлюбу, яке сформувалося у 1 пол. ХХ ст.

Постколоніальні орієнтири поч. ХХІ ст. створюють умови для відродження та становлення пригнічених у нещодавньому минулому культур, мов, літератур. Саме така ситуація простежується в «молодій» країні світу – Україні, яка має давню історію: заснування Києву Vст., існування Київської Русі упродовж IX-XIII ст., літературні пам'ятки «Велесова книга» і «Про похід Ігорев», що були привласнені країнами агресорами (Російською імперією). Відбулася «втрата» мови, оскільки упродовж століть видавалися державні розпорядження : від царя Михайла та патріарха Іоакима в XVII ст.; через Петра I, Петра II, Анну та Катерину II в XVIII ст.; через Валуєвський циркуляр та накази Олександра III в XIX ст.; до Столипіна та листів і телеграм Сталіна в ХХ ст. Ці накази були спрямовані на заборону «українського» та формування «відречення» й «забуття». Особливу роль у цьому зіграв наказ 1832 р. у межах реорганізації освіти у Правобережній Україні на загальноімперських засадах, коли всі заклади примусово перевели на російську мову, що вплинуло на заборону вести документацію, видавати друкарську періодичну та художню літературу. Так упродовж століть із

української мови зробили неповноцінну, другорядну. Реабілітація мови офіційно на законодавчому рівні відбувається з 2019 р., коли було прийнято «Закон про мову». До цього навіть у державних закладах простежувалось зневажливе ставлення до «українського».

Одним із потужних і талановитих митців, які намагалися відроджувати, розвивати та реабілітувати «українське» на поч. ХХ ст. у супереч офіційній системі, був видатний український письменник Микола Хвильовий (1893-1933), який у буквальному сенсі віддав за це своє життя. 1933 р. письменник через голодомор в Україні та розпочаті репресії по відношенню до українських письменників представниками офіційної влади СРСР застрелився (у колі друзів), щоб привернути своєю смертю увагу спільноти до несправедливостей, які відбуваються у країні. Про ці події є спогади Аркадія Любченка (), а також вони віддзеркалені у художньому романі сучасної української письменниці Лелі Арей «Апсірантка» 2021 р.

Наукова проблема. Виявлення естетичних модерністських домінант творчості Миколи Хвильового, в яких, окрім європейських засад, простежується становлення української національної ідентичності на мовному рівні в поетичних художніх творах, дозволяє вписати творчість М. Хвильового в світовий модерністський дискурс. Інтерпретація художнього жіночого образу з позиції модерністських засад (негативність дитинства, антиродинність) заповнить лакуни в осмисленні феномену сім'ї та конфлікту чоловік / жінка.

Метою статті є зробити акцент на експериментаторстві, формотворчості і словотворчості; простежити жанрову трансформацію; виокремити тропи у віршах Миколи Хвильового «Трамвайний лист», які впроваджують авторську ідею – загальнолюдські проблеми: відповідальність, емпатія, стосунки чоловік / жінка.

Поставлена мета зумовлює зосередження уваги на завданнях: виокремити метафори, епітети, проблеми, ідеї, тенденції модернізму; з'ясувати місце жінки в координатах комуністичної ідеології поч. ХХ ст.; вписати здобутки

українського письменника Миколи Хвильового в дискурс світового модернізму.

Творчість Миколи Хвильового входить у модерністський європейський дискурс. Поетиці Миколи Хвильового на рівні ідей, художніх образів, конфліктів, тропів властива модерністська естетика, якій характерно, передусім, прагнення митця створити «нове». Саме акцентуація на «новому» буда домінантою для цього українського письменника 1 пол. ХХ ст. Серед історико-соціальних подій, які викликали реакцію протесту митців-модерністів є кривавість Першої світової війни та, конкретно в Україні, революція в Російській Імперії 1917 р. Саме розмірковування над комуністичною ідеологією, яка впроваджувалася у 20-ті рр., іронія та неоднозначні алюзії навколо неї, формують ідейний комплекс у віршах «Трамвайний лист», який і є модерністською «тихою» внутрішньою реакцією інтелектуального опору гуманного митця кривавим викликам та аморалізму більшості того часу.

Методологія і методи

Я буду інтерпретувати вірші Миколи Хвильового «Трамвайний лист» на засадах системного та стилістичного методів; феміністичної критики з елементами екофемінізму (увага до етики піклування / відсутність етики піклування). Системний аналіз допоможе виокремити тенденції модернізму у творі на рівні ідей і проблем; стилістичний аналіз сфокусує увагу на тропях; аспекти феміністичної критики з елементами екофемінізму сприяють висвітленню образу жінки, її емоцій.

Адекватна інтерпретація української літератури активно відбувається на межі ХХ-ХХІ ст. і на початку ХХІ ст. Це відображено в працях Хоменко Г. (Хоменко, 2021: 115), Криворучко С. (Криворучко, 2019: 253-265), Белімової Т. (Белімова, 2021: 10), Штейнбука Ф. (Штейнбук, 2021: 177-178), Погребняк О. (Погребняк, 2021: 71-90), Маленко О. (Маленко, 2020). : 142). Так Белімова Т. підкреслює «<...> відстеження співвідношення індивідуальної пам'яті та колективної пам'яті; окреслення травматичного досвіду <...>». (Белімова, 2021: 10).

Погребняк О. відзначає «...динаміку зіставлення білого і чорного в поезії П. Тичини, яка закорінена в глибоко архаїчні пласти світогляду українського народу, а отже, проектується на традиційну архетипну матрицю сприйняття добра і зла» (Погребняк, 2021: 71). Маленко О. зазначає в інтерпретації прози С. Жадана: «де він розкриває людські страхи і надії, пристрасті і самотність, мрії і розчарування... Він насправді пише про те, про що люди могли зовсім не знати. Особливо цікаво читати Жадана, коли він пише про жінок» (Маленко, 2020: 142). Хоменко Г. наголошує: «Мабуть, уже відносністю традиційних елементів сюжету – назви та розв'язки – повість «Третій зайвий» претендує на особливого читача, якщо не здатного на ризик, то принаймні допитливого, готового жити маленьким простіром тексту хоча б з метою очікування новизни оповідання під провокативно-формульними словами титульного картуша. І такий читач буде винагороджений в навіть за витончений закон подвійної остаточності, що властива сучасній літературі». (Хоменко, 2021: 115).

Одним із потужних і талановитих митців, які намагалися відродити, розвинути й реабілітувати «українське» на початку ХХ ст. проти офіційної системи, був видатний український письменник Микола Хвильовий (1893-1933), який буквально віддав за це своє життя. У 1933 році через Голодомор в Україні та репресії офіційної влади СРСР щодо українських письменників письменник застрелився (серед друзів), щоб привернути увагу громадськості до несправедливостей, які відбуваються в країні. Ці події є спогадами Аркадія Любченка (Lyubchenko), а також вони відображені в романі сучасної української письменниці Лелі Арей «Апсірантка» 2022 р. (Arey, 2022).

Результати та дискусії

У віршах «Трамвайний лист» простежуються естетичні модерністські риси, серед яких втілені на поетикальному рівні емоційні пласти спілкування чоловіка та жінки 1 пол. XX ст., позашлюбне сексуальне спілкування, з яким пов'язано знищення інституту родини та психологічна негативність дитинства.

Вірш складається із чотирьох частин. I частина передає урбаністичну сучасність, у якій живе героїня, рух, темп, технічний розвиток міста. II частина віддзеркалює вічні проблеми жінки: коханий не хоче брати на себе відповідальність за свої вчинки, кидає її напризволяще, залишаючи їй самій вирішувати. III частина репрезентує протиставлення жінки та чоловіка на ідеологічному підґрунті. IV частина є підсумком, де опоетизовується самотність жінки.

I
Поспішала кудись на мітинг,
вже смеркало і люкси цвіли,
і здавалось: в далекім столітті
недалеко трамвай плив.

Погасала прозора осінь,
і батьоро дзвенів крок.
Я чомусь одкидала коси
й почувала: бунтує кров.
Повернула до трамвая круто,
раптом стала: що таке?
На ганку стоїть не кондуктор,
а мій милий зняв кашкет.
Так і кинулась я на східці...
Але ні, то був не ти:
мій коханий ще більше
білолиций,
мій коханий ще більше
молодий.
– Прошу квиток? – Натє! –
я сказала (народ шумів)
і поставила раптом дату

– на листі – тобі.
Пишу на коліні, в вагоні
(кондуктор знов пройшов), –
туди, на твої льони,
де ти кажеш – «так хорошо».
Пишу я тобі про радість,
про вечірній присмерк в огнях
(і до речі: без тебе грати
розлетілися в два дня),
я побачила східний город
і японські вітрини крамниць.
Це далеко краще за море
і твої вечорниці.
Така логіка тих, що мріють
про сади химер в цвіту:
коли треба, то зробиш з повіі
кабріолети золотих дум.
Така логіка тих, що знають,
як за смертю йде життя:
це ж вони золотими снами
прозаїчні болота мутять.
Отже, друже, пишу в вагоні

під духмяний електричний шум
і плною на твої льони, –
це від серця тобі кажу.
Зараз трамвай підходить
до стоянки (горить ліхтар).
...між іншим: попала в боти
на центральній станції вода...

Задзвенів, підлетів, зупинився,
виходять, входять, ідуть,
і здається, що все це сниться,
що я в прекраснім бреду.
Зв'якнув різко дзвоник,
мій кондуктор: – Ваш квиток...
Тоді знову виринає й тоне
вечірніх годин манто.

II
Ти писав мені: що то буде,
коли завагітнію я...
Але це ж, мій коханий, будень,
сірий, нудний яв.
Твого сина (дочку, може?)
однесу я в третій інтернат,
а ти пришли мені кошик
виноградного вина.

Буду така вдячна,
цим і забудемо нашу связь.
Слово честі: за тим не плачу,
що ти мене взяв.

А з тієї полинної ночі,
коли в стрісі стримів молодик,
зараз тільки темні клоччя,
що летять сюди й туди.
Все забула, бо треба забути,
як не бачу й зруйнований
млици:
це була узамітна сутінь
і під нею – вдох – ми.
Пам'ятаєш «часи пантеїзму»

на могилах (оселі, ріка).
Я дала тобі душу чисту,
коли ти мене там погукав.
А що далі? Абстракція –
тільки,
голубої тоски вага...
Я і досі чую крики,
ти до мене: «ага! ага!»
Пам'ятаєш мої розмови
про комуну загірних людей?
Ти тоді позіхав від утоми
і казав: «не те! не те!»
І тоді я пішла від тебе
і до тебе вже не прийду,
бо ніколи серед степу
Не найду свою мету.
III
Скоро станція, там вилізати,
і спішу я кінець найти...
Я працюю тепер у Раді
і цікавлюсь, де ж – ти?
Ти питаєш, чи я марксистка?
Не скажу тобі: «так, така»...
Комунарка я... щось близько...
як ти кажеш,
біля державного пайка.
І тебе уявляю зараз,
як – порожній гнилий смішок,
і не дивно: ти ж жив на базарі
і від мене давно одійшов.

А втім, я забігла далеко,
не про це я хотіла сказати.
(От і маєш: жодної спеки,
а пройшла така гроза!)
Мій кондуктор біля мене
знову,
та не в ньому справа, кажу:
я нарешті найшла те слово,
що родив його буйний шум.

Це, власне, не слово – легенда.

Прекрасна легенда з легенд.

Її розказав мені Тенда,
в перекладі (з скіфської) Генд.

Про синій вечірній город,
де вічно кричить муедзин,
що в нім мінарети – гори,
що в нім, як симфонія, дзвін.
Найшла, хоч і довго шукала,
ці сині оселі міські...

І там, де блукають шакали,
я вже бачу вітчизни ескіз.
Геніальне азійське місто
(без бруду, без повій, без
брехні).

У ніч засурмить вісті,
що гряде останній гнів.

.....

Тепер бачиш моє лихо,

це не лихо – сміх один...

Не турбуйся, що під серцем
тихо

повернувся твій син.

Йому ліжко найду в інтернаті,
та тобі от вже місця нема...

Тисну руку. Прощай, мій
завзятий,

проживу я й сама.

IV

Трамвай зупинився. Досить.

Кондуктор у присмерку зник...

Мене зустрічає не осінь,
а тільки осінні сні.

Назва віршу «Трамвайний лист» вказує на експериментаторство Миколи Хвильового, який поєднує риси жанру «дорожніх нотаток» XVII ст., що пов'язано з мандрівництвом і сентиментальним спостереженням чутливого героя-мандрівника, та рисами жанру листа, якому властиві наративи адресату й адресанту, камерність, орієнтація на інтимність, часто, між закоханими. Семантика «Трамвайного листа» вказує на нетривалість «подорожі» в сучасному транспорті «трамваї», на швидкий рух і темп життя – немає часу, щоб спокійно вдома писати, тому творчій акт відбувається в свідомості адресантки / ліричної героїні в трамваї. Лірична героїня як жінка поч. XX ст. не має часу, вона «поспішає». Вона активна феміністка, що оточена комуністичними реаліями країни, в якій живе: «поспішала на мітинг». Гра слів простежується в антитезі «далекім / недалеко», та метафорі «трамвай плив», яка відсилає до фольклорних метафор руху: Трамвай оточується ореолом темряви, загадковості, імпресіоністичних напівтонів сумерек.

Імпресіоністичність виявляється в кольорах помежів'я завершення пори року: «погасала прозора осінь». Лірична героїня активна, діюча, спрямована: «батьоро дзвенів крок», однак вона збентежена своїми почуттями, закоханістю, що в її свідомість вкладає скрізь існуючий образ коханого, який їй ввижається: «На ганку... мій милий зняв кашкет». Вона відверта, всіма рухами демонструє своє бажання тілесності: «Так і кинулась я на східці». Коханий існує лише в уяві ліричної героїні: «ні, то був не ти».

Саме в уяві ліричної героїні відбувається розмова з колишнім коханим, вона про нього згадує, ідеалізує: «більш білолиций», «більш молодий», поруч його немає. Мрійливі емоції спонукають поділитися з коханим своїми думками та почуттями саме зараз: «Пишу на коліні, в вагоні», так героїня здійснює творчий акт в оточенні спільноти, в трамваї, чим передається швідкість і рух поч. ХХ ст.

Микола Хвильовий передає урбаністичними пейзажами захопливе ставлення ліричної героїні до міста, яке насичене подіями та спілкуванням, які для неї є ціннішими аніж природа / море: «я побачила східний город / і японські вітрини крамниць. / Це далеко краще за море». «Крамниці» є алюзією бажання жінки мати, розкривають її приховану сексуальну енергію та прагнення подобатись.

Лірична героїня підсвідомо звинувачує коханого в обмані, який наговорив багато красивих слів, щоб зачарувати й сподобатись, а вона повірила: її коханий звабив і спокусив, щоб досягти свого «мріють про сади химер в цвіту», «зробиш з повії / кабріолети золотих дум», «золотими снами / прозаїчні болота муться». Героїня розчарована, оскільки з часом зрозуміла, що обіцянки чоловіка не здійсняться, і вона вимушена поглинатися в реальність «пишу в вагоні» сучасності «під духмяний електричний шум» і самотність «плюю на твої льони, / – це від серця тобі кажу». Жінка усвідомлює, що про неї не будуть піклуватися, що вона має дбати про себе сама. Автор передає це зображенням тілесного дискомфорту: «попала в боти / на центральній станції вода».

Автор метафорично поетизує міське життя, швидкий темп нагнітанням, накопиченням неповних речень : присудків-дієслів, де трамвай є символом руху і швидкості «Задзвенів, підлетів, зупинився»; величезну кількість людей, де кожен поглинутий у себе, однак продовжує рухатись разом із містом, трамваєм, сучасними вимогами життя : «виходять, входять, ідуть». Героїня фізично перебуває у соціумі, однак емоційно в нього не може вписатися: «все це сниться, / що я в прекраснім бреду». Осінній вечір Микола Хвильовий порівнює із мрійливим бажанням кожної жінки мати хутро, в якому затишно, тепло, комфортно: «вечірніх годин манто».

У II частині героїня продовжує умовно «писати» / «розмовяти» з коханим, а дійсно вона веде діалог сама з собою. Вона дорікає йому, та нагадує про плани й обіцянки «то буде, / коли завагітнію я», які здавалися чоловікові неможливими, однак це і є реальність – жінка вагітна: «це ж, мій коханий, будень, / сірий, нудний яв».

Микола Хвильовий із іронічним підтекстом розкриває післяреволюційні стандарти ідеального суспільства: людина має відмовитись від родини, від власних бажань в ім'я спільноти. Дітей мають виховувати фахівці в інтернатах, щоб сформувати ідеальних громадян для ідеального комуністичного ладу майбутнього «Твого сина (дочку, може?) / однесу я в третій інтернат». За дитину не будуть нести відповідальність ані мати, ані батько, відповідно комуністичній революційній ідеології. Вони – вільні люди: і від дитини, і одне від одного: «ти пришли мені кошик / виноградного вина»; «цим і забудемо нашу связь».

Автор розкриває біль і сум героїні, яка кохає, та прагне все викреслити з пам'яті, тому що коханий її не хоче. Жінка намагається зберегти почуття власної гідності, пригнітити свою закоханість та бажання бути разом із коханим: «цим і забудемо нашу связь. / Слово честі: за тим не плачу / що ти мене взяв»; «Все забула, бо треба забути». Ці думки розкривають свідоме героїні, яким протиставляються підсвідомі спогади й відчуття, мрійливість, закоханість, неможливість забути кохання та жити далі : «тієї полинної ночі, / коли в стрісі стримів молодик»;

«зруйнований млин: / це була узамітна сутінь / і під нею – вдвох – ми»; «Пам'ятаєш <...> / Я дала тобі душу чисту, / коли ти мене там погукав».

У ідеалізованих спогадах героїні про закоханість виявляються модерністські тенденції поч. ХХ ст., естетичні орієнтири харківської літературної школи, які суголосні світовим засадам (пантеїзм, абстракціонізм, тоска, важкість): «часи пантеїзму» / на могилах (оселі, ріка); «Абстракція – тільки, / голувої тоски вага».

Героїня усвідомлює, що вони чужі люди, оскільки навіть знаходячись поруч, виникало відчуження, ідейне протиставлення, яке виливається у вічний конфлікт: місто / село (давньоримська комедія Теренція «Брати» : протиставлення концепцій виховання суворого та м'якого, села та міста; Панас Мирний «Повія»). Микола Хвильовий протиставляє ідеологічно чоловіка та жінку: «мої розмови / про комуну загірних людей? / Ти тоді позіхав від утоми / і казав: «не те! не те!». Чоловік не сприймає жінку : «Ти тоді позіхав від утоми / і казав: «не те! не те». Саме це несприйняття і відштовхує її від коханого, який фізично такий привабливий: «І тоді я пішла від тебе / і до тебе вже не прийду»; підтекстуально загострює антагонізм міста і села: «бо ніколи серед степу / Не найду свою мету».

У III частині чоловік і жінка протиставляються на рівні ідеологічного підґрунтя: вона дотримується сучасної революційної доктрини «Я працюю тепер у Раді <...> / чи я марксистка? <...> / Комунарка я <...>». Микола Хвильовий дає зрозуміти, що між «марксисткою» та «комунаркою» існують світоглядні розбіжності, однак не вказує які. Чоловік – розмірковує «застарілими» для поч. ХХ ст. стандартами – корисне сприйняття і ставлення: «як ти кажеш, / біля державного пайка. / ... ти ж жив на базарі / і від мене давно одійшов». Героїня ображена, і тут перехрещується емоція покинутої та непотрібної жінки, з одного боку, та зверхнє ставлення до «непрогесивного» (на той час) індивіда, з іншого. Письменник передає цю емоцію порівнянням: чоловік «порожній гнилий смішок».

Героїня оспівує поезію міста, яке героїня сприймає як «легенду»: «найшла те слово, / що родив його буйний шум. / Це, власне, не слово – легенда. / Прекрасна легенда з легенд». Настрої захоплення Микола Хвильовий передає урбаністичними пейзажами: «Про синій вечірній город, / де вічно кричить муедзин, / що в нім мінарети – гори, / що в нім, як симфонія, дзвін... / ці сині оселі міські...». Письменник вживає колір «синій», щоб висловити поетичність міста. «Синій» входить в концепцію ідіостилю Миколи Хвильового, в якому перетинається природа і місто: «мінарети – гори». Оспівування досягається епітетами екзотичності Сходу: «Геніальне азіатське місто...», який ідеалізується концептом «чистоти» та уявленнями про «чуже» / «незнайоме», протиставленням небездоганному «своєму»: «без бруду, без повій, без брехні». Ідеалізація представлена через безсвідоме на рівні «нестачі» недоліків, яка є бажаною: «без» – «без бруду, без повій, без брехні».

Це місто існує в уяві героїні, живе вона зовсім у інших обставинах, до яких повертається: «Тепер бачиш моє лихо, / це не лихо – сміх один... / Не турбуйся, що під серцем тихо / повернувся твій син». Небажана вагітність жінки робить її непотрібною для чоловіка, це є «вічною» історією, що пригнічує її, змушує відмовитись від дитини: «Йому ліжко найду в інтернаті». Однак, якщо раніше такі жінки засуджувалися спільнотою, то на поч. ХХ ст. це є нормою, стандартом, оскільки інститут шлюбу заперечено як застарілий, оголошені вільні сексуальні стосунки чоловіка та жінки, які дають насолоду людині, а для дітей створено інтернати, в яких будуть «фабрикувати» ідеальних громадян для суспільства майбутнього.

Жінка не пробачає чоловіка, та емоційно відстороняється від нього: «та тобі от вже місця нема... / Тисну руку. Прощай, мій завзятий, / проживу я й сама».

IV частина є підсумком, закінченням листа, тому що трамвай завершив свій маршрут: «Трамвай зупинився. Досить». Героїня залишається самотньою, що опоетизовується метафорами – осінньою порою року, яка навіть сум: «Мене зустрічає не осінь, / а тільки осінні сни». Осінь стає знаком

несвідомого – «осінні сні», що залишаються із самотньою жінкою: без чоловіка, без дитини, сумну, уві сні.

Висновки

Я вписую творчість Миколи Хвильового у модерністський європейський дискурс. Проте, є українські дослідники, які помилково вписують здобутки письменника у контекст соціалістичного реалізму.

Я вважаю ці розмірковування помилковими, оскільки поезиці Миколи Хвильового на рівні ідей, художніх образів, конфліктів, тропів властива модерністська естетика, якій характерно, передусім, прагнення митця створити «нове». Саме акцентуація на «новому» буда домінантою для цього українського письменника 1 пол. XX ст. Серед історико-соціальних подій, які викликали реакцію протесту митців-модерністів є кривавість Першої світової війни та, конкретно в Україні, революція в Російській Імперії 1917 р. Саме розмірковування над комуністичною ідеологією, яка впроваджувалася у 20-ті рр., іронія та неоднозначні алюзії навколо неї, формують ідейний комплекс, який і є модерністською «тихою» внутрішньою реакцією інтелектуального опору гуманного митця кривавим викликам та аморалізму більшості того часу.

Поезиці «Трамвайного листа» властиві модерністські ознаки, оскільки Микола Хвильовий прагне «нового» на рівні форми (синтаксис / структура) та змісту (семантика / сенс / ідея / проблематика / героїня). Отже, на мою думку, Миколу Хвильового за естетичними ознаками слід вписати в дискурс світового та українського модернізму 1 пол. XX ст.

На засадах феміністичної критики твори Миколи Хвильового ще не досліджувались. Я інтерпретую вірші «Трамвайний лист» з точки зору стосунків чоловіка та жінки, я осмислюю жіночий досвід, який представив Микола Хвильовий, аналізую жіночий образ у поезії, роблю акцент на жіночій ідентичності. Я виокремлюю тропи та риси окремих напрямів, для того щоб з'ясувати ідею письменника – самотність героїні

(жінки), її екзистенційний сум і пригніченість, намагання знайти вихід із емоційного болю, та окреслення завуальованої перспективи жити далі.

Я зосередила увагу навколо свідомості та характеру героїні у віршах «Трамвайний лист». Для кращого розуміння поезики Миколи Хвильового я виокремила модерністські засади, з'ясувала конфлікти чоловіка та жінки, їхнє ставлення до родини та дитини, та розкрила ідеї, які втілив письменник.

Це сприяло висвітленню завуальованої іронії Миколи Хвильового над ідеєю руйнування інституту родини. Проблеми негативності дитинства / дитини, антиродинність віддзеркалює модерністські тенденції 1 пол. ХХ ст., відмова від дитини вказує на неможливість майбутнього, на приреченість людини в кривавості та смертях війн і революцій.

У вірші «Трамвайний лист» ідея самотності людини (жінки) зумовлює створення експериментальної жанрової форми, що є ознаками естетики модернізму 1 пол. ХХ ст. Микола Хвильовий тропами розкриває екзистенційний біль і сум приреченої на страждання людини. Зображуючи реалії сьогодення, письменник зображує вічні проблеми: покинута вагітна жінка, яка не здатна піклуватися про свою майбутню дитину. Естетична цінність твору виявляється у модерністських напівтонах, зображенні антисімейності, антидитинності, відмові від категоричності, створенні жіночого образу сильної особистості, яка зважується нести відповідальність за свої вчинки, хоча і в дивний спосіб, коли дотримується сучасних стандартів, які заперечують людяність, гуманність, саму любов. Так Микола Хвильовий іронізує над концептуальним запереченням інституту шлюбу, яке сформувалося у 1 пол. ХХ ст.

Література

- Arey, L., & Khomenko, H. (2021). For Elizabeth Rudinesco's Triumph. Third wheel. *Astraea*, 2(1), 115-126. <https://www.doi.org/10.34142/astraea.2021.2.1.07>
- Arey, L., Levchenko, N. (2022). *Appsirantess*. Excerpt from the novel. The Tragic Confession of Mykola Khvylovy in the novel by Lelya Arey

-
- Appasirantess. *Astraea*, 3(1), 94-113. doi: <https://doi.org/10.34142/astraea.2021.3.1.06>
- Belimova, T. (2021). "Places of remembrance" in "a god in ruins" novel by Kate Atkinson. *Astraea*, 2(1), doi: 10.34142/astraea.2021.2.1.01
- Bolen, J.- Sh. (2007). *Goddesses in every woman*. The new psychology of women. Archetypes of goddesses, Sofia.
- Костюк Г. (2012). Микола Хвильовий. Життя, доба, творчість <https://history.sumy.ua/research/article/482-mykolakhvylovyizhyttiadobatvorchist.html>
- Kryvoruchko, S. (2019). Postcolonial Strategy and Love Vector in Lyric Poetry of Svyatoslav Vakarchuk. *Balkanistic Forum*, 2, 253-265. Retrieved from <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=764864>
- Kryvoruchko, S. (2019). Lyrycal Hero as a Tradition in the Poetry by Evhen Sverstiuk. *Balkanistic Forum*. 3, 215-226. <https://www.ceeol.com/search/journal-detail?id=1069>
- Kryvoruchko, S., & Fomenko, T. (2019). The image of Laurence in the novel Simone de Beauvoir "Magic Pictures". *Journal of Social Sciences Research*, 2(5), 400-407. Retrieved from <https://doi.org/10.32861/jssr.52.400.407>
- Kryvoruchko, S., Kostikova, I., Gulich, O., Harmash, L., & Rudnieva, I. (2021). Genre transformation in Simone de Beauvoir's work "Force of Circumstance". *Amazonia Investiga*, 10(38), 245-251. Retrieved from <https://doi.org/10.34069/AI/2021.38.02.24>
- Kryvoruchko, S. (2023). Blood and Power / Person and State: Mykola Khvylovyi "Blue November" *Balkanistic Forum*. 22/3, 28-44. <https://www.ceeol.com/search/journal-detail?id=1069>
- Lacan, J. (1982). *Desire and the interhretation of desire in Hamlet. Literature and Psychoanalysis – The Question of Reading*, Johns Hopkins University Press.
- Lyubchenko A. 3 архіву Аркадія Любченка. І нотатки до спогадів по Хвильового. <http://litmisto.org.ua/?p=4185>
- Moi, T.. (2008). *The Making of an Intellectual Woman*. Oxford : Oxford University Press, 2008.
- Немченко І. Ю. *Новелістика М. Хвильового в контексті української прози початку ХХ століття*. Автореферат дисертації. 2004. https://otherreferats.allbest.ru/literature/00301600_0.html
- Pogrebnyak, O. (2021). The of «white and black» motif in Ukrainian literature and art of the early twentieth century. *Astraea*, 2(2), 71 - 90, doi: <https://doi.org/10.34142/astraea.2021>

- Zhadan, S., Malenko, O. (2020). About the author Serhiy Zhadan. Fire Arms and Knives. Writing about women. *Astraea*, 1(2), 142-147. doi: 10.34142/astraea.2020.1.2.10
- Штейнбук, Ф. (2022). Під «Знаком Саваофа», або «Там, де...» Ульяненко. Ч. 2. Київ. Видавничий дім Дмитра Бураго, 392 с.
- Штейнбук, Ф. (2020). Еротизація дискурсу смерті у романі Олеся Ульяненка Софія. *Bibliotekarz Podlaski*, 4: 241–256 (<https://bibliotekarzpodlaski.pl/index.php/bp/issue/view/24>)
- Штейнбук, Ф. (2021). Сюжетно-композиційна (не-)конвенційність творчості Олеся Ульяненка. *Studia Ucrainica Varsoviensia*. 9: 177–187
<https://studiauavar.pl/resources/html/indexerSearch?search=502944&type=author>
- Хвильовий, М. (1990). Трамвайний лист. *Хвильовий М. Твори у 2 т.* Т. 1. Київ : Дніпро,. 106-110.

References

- Barry, P. (2008). *Vstup do teorii: literaturoznavstvo ta kul'turolohiia [Beginning Theory: An introduction to literary and cultural theory]*. Kyiv: Smol'skyp [in Ukrainian].
- Arey, L., & Khomenko, H. (2021). For Elizabeth Rudinesco's Triumph. Third wheel. *Astraea*, 2(1), 115-126. <https://www.doi.org/10.34142/astraea.2021.2.1.07>
- Arey, L., Levchenko, N. (2022). Appirantess. Excerpt from the novel. The Tragic Confession of Mykola Khvylovy in the novel by Lelya Arey Appirantess. *Astraea*, 3(1), 94-113. doi: <https://doi.org/10.34142/astraea.2021.3.1.06>
- Belimova, T. (2021). "Places of remembrance" in "a god in ruins" novel by Kate Atkinson. *Astraea*, 2(1), doi: 10.34142/astraea.2021.2.1.01
- Bolen, J.- Sh. (2007). Goddesses in every woman. The new psychology of women. Archetypes of goddesses, Sofia.
- Kostiuk H. (2012). Mykola Khvylovyi. Zhyttia, doba, tvorchist [Mykola Khvylovyi. Life, times, creativity] <https://history.sumy.ua/research/article/482-mykolakhvylovyizhyttiadobatvorchist.html>
- Kryvoruchko, S. (2019). Postcolonial Strategy and Love Vector in Lyric Poetry of Svyatoslav Vakarchuk. *Balkanistic Forum*, 2, 253-265. Retrieved from <https://www.cceol.com/search/article-detail?id=764864>

-
- Kryvoruchko, S. (2019). Lyrycal Hero as a Tradition in the Poetry by Evhen Sverstiuk. *Balkanistic Forum*, 3, 215-226. <https://www.ceeol.com/search/journal-detail?id=1069>
- Kryvoruchko, S., & Fomenko, T. (2019). The image of Laurence in the novel Simone de Beauvoir "Magic Pictures". *Journal of Social Sciences Research*, 2(5), 400-407. Retrieved from <https://doi.org/10.32861/jssr.52.400.407>
- Kryvoruchko, S., Kostikova, I., Gulich, O., Harmash, L., & Rudnieva, I. (2021). Genre transformation in Simone de Beauvoir's work "Force of Circumstance". *Amazonia Investiga*, 10(38), 245-251. Retrieved from <https://doi.org/10.34069/AI/2021.38.02.24>
- Kryvoruchko, S. (2023). Blood and Power / Person and State: Mykola Khvylovyyi "Blue November" *Balkanistic Forum*. 22/3, 28-44. <https://www.ceeol.com/search/journal-detail?id=1069>
- Lacan, J. (1982). *Desire and the interhretation of desire in Hamlet. Literature and Psychoanalysis – The Question of Reading*, Johns Hopkins University Press.
- Lyubchenko A. З архіву Аркадія Любченка. І нотатки до спогадів по Хвильового. <http://litmisto.org.ua/?p=4185>
- Moi, T.. (2008). *The Making of an Intellectual Woman*. Oxford : Oxford University Press, 2008.
- Nemchenko, I. Yu. (2004). *Novelistyka M. Khvylovoho v konteksti ukraïnskoi prozy pochatku 20 stolittia*. [M. Khvylovyy's novels in the context of Ukrainian prose of the beginning of the 20th century.] Avtoreferat dysertatsii https://otherreferats.allbest.ru/literature/00301600_0.html
- Pogrebnyak, O. (2021). The of «white and black» motif in Ukrainian literature and art of the early twentieth century. *Astraea*, 2(2), 71 - 90, doi: <https://doi.org/10.34142/astreaa.2021>
- Shteinbuk, F. (2021). Siuzhetno-kompozytsiina (ne-)konventsiiist tvorchosti Olesia Uliianenka [Plot and compositional (non-)conventionality of Oles Ulyanenko's work]. *Studia Ucrainica Varsoviensia*. 9, 177–187. Retrieved from <https://studiaavar.pl/resources/html/indexerSearch?search=502944&type=author>
- Shteinbuk, F. (2022). Pid «Znakom Savaofa», abo «Tam, de...» Uliianenko [Under the "Sign of Savaof", or "There where..." Ulyanenko]. Ch. 2. Kyiv : Vydavnychiy dim Dmytra Buraho. 392 p.
- Shteinbuk, F. (2020). *Erotyzatsiia dyskursu smerti u romani Olesia Uliianenka Sofiia* [Eroticization of the discourse death by Oles Ulyanenko's novel

Sofia]. Bibliotekarz Podlaski. 4, 241-256. Retrieved from <https://bibliotekarzpodlaski.pl/index.php/bp/issue/view/24>

Zhadan, S., Malenko, O. (2020). About the author Serhiy Zhadan. Fire Arms and Knives. Writing about women. *Astraea*, 1(2), 142-147. doi: 10.34142/astraea.2020.1.2.10

Khvylovyyi, M. (1990). *Tramvainyi lyst* [Tram Letter]. *Tvory u 2 t. T. 1*. Kyiv : Dnipro, 106-110.

Рукопис статті отримано 14 вересня 2023 року

Рукопис затверджено до публікації 29 листопада 2023 року

Інформація про автора

Криворучко Світлана Костянтинівна – докторка філологічних наук, професорка, завідувачка кафедри зарубіжної літератури та слов'янських мов імені професора Михайла Гетманця Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди; адреса: 29, вул. Алчевських, Харків, 61002, Україна; e-mail: serka7@ukr.net; <http://orcid.org/0000-0002-1123-9258>.

Kryvoruchko Svitlana, Doctor of Science in Philology, Full Professor, Head of the Professor Mykhailo Hetmanets Department of Foreign Literature and Slavic Languages, H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University; 29, Alchevskikh Str., Kharkiv, 61002, Ukraine; e-mail: serka7@ukr.net; <http://orcid.org/0000-0002-1123-9258>.